

J. Schoormans, *Geest van bevrijding. Henk Schram (1919-1984) en zijn zien, oordelen, handelen* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2000, ISBN 90 5625 071 x).

Henk Schram is geen echt bekende naam. Hij wordt vaag herinnerd in Zuid-Limburg, zijn streek van herkomst, omdat daar een bekend jeugdvormingscentrum zijn naam draagt. Hij is gekend bij de paters oblaken van Maria, omdat hij er ook één was, en omdat hij door zijn sociale bewogenheid al eens in botsing kwam met de regels en het bestuur van de congregatie. Maar Schram is vooral beroemd in Sri Lanka, waar hij een groot deel van zijn actieve missielevens spendeerde aan de uitbouw van een strijdbare katholieke arbeidersjeugd. Henk Schram is daarom het ideale onderwerp voor een biografie: een illustere onbekende.

Er is iets vreemd aan de hand met dit boek. De auteur is historicus en journalist met enkele boeken op zijn résumé, maar is tewerkgesteld in de pedagogische sector. Op een Brussels herdenkingscongres over 75 jaar katholieke arbeidersjeugd in mei 2000 uitte de auteur zich als een enthousiast en onvoorwaardelijk bewonderaar van 'zijn' oblaat, die haast diende te worden heilig verklaard omdat hij het adagium 'alle Menschen werden Bruder' had willen realiseren. U begrijpt dat het boek met nogal wat scepsis werd gelezen.

Henk Schram, die later vooral om zijn werk met arbeidersjongeren bekendheid zou oogsten, kwam uit de sociale middenlaag — vader was rijkswachter, moeder verpleegster — in de Limburgse dorpjes waar vaders werk hen heen bracht. Het grote gezin, de solidariteit in de arme mijnwerkersdorpjes en moeders vroomheid lagen waarschijnlijk aan de basis van het grote sociaal engagement van de jongeman. Op twaalfjarige leeftijd koos Henk Schram, als eerste van drie broers, om toe te treden tot de oblaken van Maria, een wat armoedige Franse missiecongregatie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij, ondanks het uitdrukkelijk verbod van zijn oversten, betrokken bij het verzet. Na zijn priesterwijding in 1944 en de bevrijding zou hij zijn zending krijgen. Hoewel zijn voorkeur uitging naar een binnenlandse jongerenzending — het sociaal engagement — had de congregatie grotere behoefte aan nieuwe zendelingen in de kolonies. Zonder noemenswaardige voorbereiding werd Schram in 1946 naar Colombo gezonden, de hoofdstad van het toenmalige Ceylon. Aanvankelijk combineerde hij daar het parochiewerk in volkse visserswijken met een leeropdracht aan een elitaire katholieke school.

Het land, dat net zijn onafhankelijkheid verwierf (1948), kende sterke maatschappelijke spanningen, die regelmatig uitbarstten in straatgevechten of vervolging. De jonge Nederlandse priester maakte zijn moeilijke leerjaren temidden van spanningen tussen Tamils en Sinhalezen, tussen boeddhisten, hindus en moslims, de heikele positie van de zeer kleine maar invloedrijke katholieke verwesterde elite en de oprichting van vakbewegingen en linkse partijen. Toen de economie in de eerste helft van de jaren vijftig inkromp, leidde dat tot verscherpte sociaal-economische spanningen, waarna een Sinhala-nationalistisch bewind de verkiezingen won en een aantal maatregelen trof, die ook de cultureel-etnische verdeeldheid met de Tamils aanwakkerden. Pas in 1965 zou de nationalistische en economische spanning afnemen, na het aantreden van een regering van minderheidspartijen. In die woelige periode, tussen 1950 en 1966 hield Schram zich steeds intensiever bezig met de uitbouw van een multi-etnische, links-katholieke jongerenbeweging.

De Ceylonese YCW (Young Christian Workers) of KAJ (Katholieke Arbeidersjeugd) bestond reeds voor Schrams inmenging in 1949, maar was in die periode eerder een brave devotiegroep. Net als in andere kolonies radicaliseerde de beweging zich in de jaren vijftig onder de invloed van jonge Westerse jeugdleiders die vrij onvoorbereid en onbevooroordeeld werden uitgezonden om de buitenlandse zusterorganisaties te ondersteunen. In Ceylon was die

katalyserende figuur een oblaat. Aanvankelijk stond Schram een exclusief katholieke beweging voor, een idee dat hij na enkele jaren liet varen wanneer hij leden aantrok die verschillende levensbeschouwingen hadden. Die omwenteling was enerzijds te verklaren door het relatief lage aantal katholieken onder de arbeidersjongeren, maar ook door de bedreigingen die Schram kreeg, als zendeling in een land verscheurd door godsdiensttwisten. De politieke ambigüiteit van de revolutionaire missionaris maakte in 1961-1962 zijn verblijf in het land uiteindelijk haast onmogelijk; enkel door intensieve bemiddeling werd hem een nieuwe verblijfsvergunning verleend. Hoewel zijn KAJ als een eerder sociaal bewogen jongerensyndicaat werkte, steunde Schram in 1961 stilzwijgend een mislukte rechtse katholiek-militaire coup tegen de communistische regering. Z'n huis werd beklad met de slogan 'Schram, scam!' (Schram, rot op!) en zijn houding gelaakt in regionale en nationale kranten. In eigen kringen was de boomlange Nederlander daarentegen bovenmatig populair, zijn reputatie werd haast legendarisch. Aan een beginnend missionaris zou hij de raad hebben gegeven dat hij daar niet gewent was, maar dat hij maar wat moest rondhangen en misschien wel iets nuttig te doen zou krijgen. Schram werd een begrip.

De Sri Lankese KAJ was redelijk succesrijk onder het bewind van Schram. De mix van sociaal geëngageerde maatschappijkritiek en structurele steun van kerk en internationale KAJ bleek, net als in andere derde wereldlanden in die periode, explosief. In meerdere landen werd de beweging opgeheven omwille van haar syndicale of politieke acties, waarin te sterk werd uitgehaald naar grootgrondbezitters, militarisme, racisme of gebrek aan sociaal beleid. Uiteindelijk kwam er halverwege de jaren zeventig ook een definitieve breuk tussen linkse en meer conservatief-katholieke groepen, waarbij de laatsten hun hoofdkwartier van Brussel overbrachten naar Vaticaanstad. Wat de omvang van de beweging in Sri Lanka betreft zijn de cijfers noch indrukwekkend, noch betrouwbaar. Wat een lidmaatschap inhield, was niet altijd duidelijk en de omvang van de beweging stond vaak louter in functie van propaganda. Schram richtte een nationale koepel op, op het moment dat het land welgeteld twee KAJ-groepen telde, beiden in Colombo! Wel haalde de beweging regelmatig de media met acties, zetelde in plaatselijke en nationale jeugdgraden en vaardigde bekwame leiders af naar de internationale KAJ-koepel: Rienzie Rupasinghe werd voorzitter van de IKAJ, Stan Fernando werd proost van de Aziatische KAJ-koepel. Kwaliteit was er zeker, de kwantiteit was beperkt tot kleine groepjes in enkele kuststeden.

Voormalige leden herinneren zich acties waarbij de leden vrijwillig dorpen herbouwden die door overstromingen of orkanen waren vernield. Leden werd aangeraden om maatschappelijke verandering na te streven door werk, protest en publieke druk, in plaats van geweld: 'We must strike, but not destroy'. Uitgebuite jongeren spoorde hij aan om zich te organiseren, (rijke) katholieke jeugd liet hij huisbezoeken brengen in krottenwijken. KAJ groepen zelf deed hij ijveren voor betere lonen en tegen de etnische discriminatie van werknemers. Acties werden opgezet om drugsgebruik onder jongeren te ontraden, rijst werd ingezameld voor voedselbedelingen. Ook werd actief gewerkt aan de vorming van leiders. Malcolm Pereira herinnert zich hoe hij voortdurend door Schram werd aangemoedigd om deel te nemen aan vergaderingen, acties en buitenlandse delegaties: 'and he changed my whole way of life'.

In 1966 keerde Schram voorgoed naar Nederland terug. Zijn gezondheid was door povere leefomstandigheden ondermijnd. In zijn streek van herkomst, Nederlands Limburg, hield hij zich tot zijn dood bezig met de Limburgse (katholieke) werkende jongeren en met kerkelijke derdewerldgroeperingen, telkens progressieve jongerengroepen binnen de kerk. Naast traditionele jeugdwerkvormen waagde hij zich ook aan denkgroepen en het communeleven in Amsterdam. Op 9 oktober 1984 stierf hij in die laatste stad. 'Wie een licht wil zijn, moet

verdragen te branden', had hij ooit in zijn dagboek opgetekend. Henk Schram was opgebrand.

Wat leert het boek nu, behalve dat het de herinnering aan de persoon ophaalt? Vooreerst is er de belangstelling van de auteur. In Schoormans, voor Limburgse linkse voormannen; eerder schreef hij al een biografie over Dirk 'Rooie Reus' de Vroome (1925-1986), over Wiel Meijs (1913-1986), ouddeken van Hoensbroek, een doctoraalscriptie over de rooms-katholieke school voor maatschappelijk werk te Sittard en een boek over de Limburgse mijnstreek aan het begin van de twintigste eeuw. Zeer spijtig is dat het boek geen conclusies bevat, maar het giswerk naar de betekenis van de daden verwaarloost ten voordele van bespiegelingen over Schrams intenties en psychologie. De enige sterke stelling van het boek is de verklaring van zijn solidarisme door zijn kinderjaren. Nergens wordt bijvoorbeeld de link gelegd naar andere studies over missionering in de jaren zestig, naar jeugdorganisaties in andere landen, of met de ontwikkeling van de internationale KAJ zelf. En dat zijn serieuze gemiste kansen.

En het zijn niet de enige steken die vallen. De historisch-maatschappelijke context komt weinig uit de verf, nergens krijgt de lezer een helder beeld van de milieus waarin Schram zich bewoog, nooit krijgt men bijvoorbeeld een goed overzicht van de politieke evolutie in Sri Lanka. De bronvermelding is uiterst schaars; hoewel uiteindelijk veel verschillende bronnen werden gebruikt, is het notenapparaat praktisch afwezig en beperkt het zich tot onnozele zaken als de verklaring van het letterwoord KAJ. De auteur heeft meer dan vier jaar aan dit boek gewerkt, maakte meerdere reizen naar Sri Lanka en interviewde naar eigen zeggen meer dan honderd mensen. Maar hij geeft nergens een lijst van die informantanten, noch vermeldt hij hoe daarbij werd getolkt. Schoormans blijkt ook erg gevoelig voor ongenueanceerde kerkkritiek, waarbij wel eens blindelings verwijten worden gestuurd aan 'de' kerk. De Ceylonese katholieke kerkleiders handelden inderdaad vaak reactionair, maar die houding was niet steeds even consequent. Bovendien kreeg ik de indruk dat pater Schram, die Schoormans in dit boek door dik en dun verdedigt, soms gewoon een moeilijk mens was voor zijn oversten. En tot slot verwacht ik bij dit soort boeken, die vol zitten met plaatsnamen, personages en koloniaal jargon, ook enkele registers, die echter ontbreken. Maar misschien zijn we te verwend.

Het had mooi kunnen zijn. Een boek over een interessant, maar vrij onbekend persoon, het verhaal van de botsingen tussen wereldbeelden, de hoop van emancipatie ('een geest van bevrijding') en moeiteloos geslikte teleurstellingen. Een geëngageerd auteur, die veel tijd kreeg om zijn onderwerp achterna te reizen, die ook compleet nieuw bronnenmateriaal aanboorde zoals het familiearchief, interviews met meer dan honderd betrokkenen, de Ceylonese pers. Maar het resultaat is onbegrijpelijk onevenwichtig. Op basis van dit voorliggend materiaal had men een beter, boeiender boek kunnen maken. Volgens Schram zelf hoeft deze kritiek overigens geen hinderpaal daartoe te vormen: 'The most difficult and dangerous reef in a missionary's life, is criticism. It closes minds and undermines the spirit of apostolate. Main requisites are: great humility, because difficult acts of obedience are demanded, and an open mind of going as far as possible in adaptation to country, morals and soul of the population'. De auteur kennde, had dat moeten lukken.

Karl Catteeuw

C. A. T. M. Wouters, *Ongewenschte muziek. De bestrijding van jazz en moderne amusementsmuziek in Duitsland en Nederland 1920-1945* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1999; Den Haag: Sdu uitgevers, 1999, 488 blz., f49, 90, ISBN 90 12 08808 9).

In een lijvig proefschrift van fors formaat met klein lettertype, slechts onderbroken door één